

SZERKESZTŐK: HOCHBAUER GYULA
ÉS DR. KOVÁCS LEHEL ISTVÁN

ALAPÍTOTTA ÉS SZERKESZTETTE (1906–1911):
DR. FEKETE ENDRE ÉS KISS BÉLA

• DR. BENCZE MIHÁLY

B. TOMOS HAJNAL KÖLTŐ MÉLTATÁSA

Tomos Hajnal Csernátfaluban született 1957. december 2-án Tomos Mihály és Jónás Anna második gyerekeként. Apai nagyszülei: Tomos András és Benedek Sára, valamint anyai nagyszülei: Jónás Gyula és Bencze Anna által elmesélt régi csángó múlt történeteit gyerekként lelkébe zárta, majd idővel íróként megírta ezeket a mára értékű emlékeket. Ilona (1953) nővérével és András (1959) öccsével tartalmas gyerekkoruk volt. Az óvodát és elemi iskolát Csernátfaluban végezte. Tóthpál Klára magyar tanárnő biztatására írta első verseit, ezek közül az *Anyám* című versét leköszölte a Brassói Lapok és Lendvay Éva költő azóta is irodalmi barátnője maradt. A középiskolát 1976-ban végezte el a Hosszúfalusi Elméleti Líceumban. Hochbauer Gyula és Vass László Levente irodalmi körét három évig ő vezette. 12-ik osztályban részt vett a Marosvásárhelyen rendezett Országos Magyar Irodalmi Olimpián, ahol dicséretet kapott. Érettségi után a bukaresti külkereskedelmi (1978), illetve a négyfalusi közlelmzési technikumban szerzett diplomát. 1979–1985 között a brassói tehergépkocsi gyárban dolgozott, 1985–1993 között a négyfalusi polgármesteri hivatal tisztviselője volt. Elvégezte a Spiru Haret Főiskolát, majd mesteri fokozatot szerzett. Nyugdíjazásáig a Victor Jinga Szakközépiskola tanára volt. 1980-ban ment férjhez, két lánya van, és három unokája. 1993–1995 között a Brassói Lapok állandó munkatársa, 1995 és 2001 között pedig a Romániai Magyar Szó tudósítója volt.

Irodalmi munkássága kezdetéről így vall: „1992 nyarán, amikor már verseimmel megtelt a kézíratos füzetecske, végre megérkezettnek láttam az időt egy önálló kötet kiadására. Lendvay Éva, a rá jellemző kedvességgel és segítőkészséggel fogadta irományaimat, kiválasztotta a legsikerültebbeket és megszerkesztette *A füvesasszony* című első kötetemet, melyhez ő írta az utószót is. A kötetet a Fulgur Kiadó igazgatója Bencze Mihály jelentette meg. A

bemutatóra a Brassói Lapok szerkesztőségében került sor, verseimet Házi Bakó Eszter szavalata, a bemutatót Lendvay Éva tartotta. Mit mondjak? Azt az élményt nem lehet elfelejteni. Nem kis dolog, harminchat évesen megérni első verskötetet bemutatását.”

Ezzel a kötetel elindult költői, írói karrierje, eddig 17 kötete jelent meg, zömmel papíralapúak, de néhányuk a Magyar Elektronikus Könyvtár „polcán” került olvasóközönséghez. Íme a lista: *A füvesasszony*, versek; válogatás, utószó Lendvay Éva; Fulgur, Brassó, 1993, *A mérleg hava*, versek (szerkesztette és az előszót írta Cseke Gábor), M.E.K., 2013, *Napló*, versek (szerkesztette és az előszót írta Cseke Gábor, illusztrálta Keszthelyi György), M.E.K., 2014, *Ahogy a sors hozta*, interjúk, emlékezések, karcolatok (szerkesztette és az utószót írta Cseke Gábor), Brassó, 2015, *Szembeúszás*, versek; Brassó, 2015, *Láttelel*, versek (szerkesztette és az utószót írta Cseke Gábor), Brassó, 2015, *Mesterek és hagyományok*, interjúk (a felvételeket Pásztori Imre és B. Tomos Hajnal készítette), Brassó, 2015, *Barlangfeliratok*, magyar-angol versek (fordította Andrea Van Horn), Brassó, 2015, *Közelképek*, versek, interjú; Brassó, 2016, *Apokrif muzika*, versek (szerkesztette és az utószót írta Cseke Gábor), Brassó, 2016, *Csaláning*, versek (szerkesztette Cseke Gábor, fedőlap Hajdú Mónika, kritikai értékelések: Lendvay Éva, Cseke Gábor és Kapui Ágota), M.E.K., 2017, *Van ilyen?* Szellemi négykezes-rövidpróza, az illusztrációkat Nászta Katalin készítette (szerkesztette Cseke Gábor, az előszót Cseke Gábor és Nászta Katalin írta), M.E.K., 2018, *Légyölő galóca*, kispróza (szerkesztette Cseke Gábor, az illusztrációkat Szász Benedek Anikó készítette), M.E.K., 2020, *Csöndvirágok*, haiku-versek (szerkesztette B. Tomos Hajnal, az illusztrációkat Szász Benedek Anikó készítette), M.E.K., 2020, *A mi időnkben*, versek (szerkesztette B. Tomos Hajnal, az előszót írta Nászta Katalin), Brassó, 2020, *Családfám és árnyéka*, emlékezések, tárcák (szerkesztette B. Tomos

Hajnal), Brassó, 2022, *Szóról szóra*, íméinterjúk (szerkesztette B. Tomos Hajnal), Brassó, 2022.

Verseit tartalmazzák hazai és magyarországi antológiák: *Fagyöngy, Erdélyi és csángó költők*, 101 vers Brassóról, *Hangok és harangok*, *Kigondolt kabát*, *Szóhalászok*, *Angyalhangok*, *Valami tavasz*, és még sorolhatnám. Számos verse jelent meg a *Magyarul Babelben* c. irodalmi antológiában angol, olasz, román és szerb fordításban. Márk Attila előadóművész pedig *A második kérdés* és a *Reflexiók* c. hangkazettáin tette közzé megzenésített verseit.

Irodalmi alkotásait közli a *Kafé Főnix* portál, a *Lenolaj* kulturális online műhely, a *Hetedhéthatár Magazin*, az *Art'húr Irodalmi Kávéház*, a *Hetedik*, a *Terebess* portál, a *Litera-Túra* irodalmi és művészeti magazin, a *Líraigény*, az *Erdélyi toll*, a *DunapART*, a *Liget* folyóirat és még jó néhány internetes oldal. A papíralapú közlemények közül a *Brassói Lapok*, a *Várad*, az *Újvárad*, a *Székyföld*, a kanadai *Kalejdoszkóp*, az *Aranypor* és a *Hintaszék* irodalmi melléklet.

2021-ig két irodalmi portál szerkesztője volt: *A Porcelánszív* és a *Gondola* internetes lapoknak.

(Folytatása a 2. oldalon.)

• B. TOMOS HAJNAL

MÚLHATATLAN

(anyámra gondolva)

Itt hagyta arcomon
ujjaid nyomát,
mint ahogy kivágott fák
markolják gyökerükkel a földet
még sok éven át.

Hiányodat benőtték a tárgyak,
de öregedő kezemen
felismerem ereid futamát
és unokád mosolyán
a régi percet, mikor
alkony párájában ülve,
homlokodon átfutott
egy véletlen derű.

Álmomban néha
érezem hajad illatát,
mint mikor utoljára fésültelek
a nyitott ablaknál
s a lila orgona minket nézett.

Múlhatatlan lélegzel bennem,
hiába hunynak ki a régi fények,
tudom, közel az idő,
mikor nyomodba lépek.

• HAJDU ANETT, SIPOS EMESE

13. KARÁCSONYI VÁSÁR

December 14-15-én, avagy advent harmadik vasárnapján ünnepelt a négyfalusi közösség, hiszen a 13. karácsonyi vásár keretein belül nemcsak szórakoztató programokon és koncerteken vehettek részt a közösség, hanem a Hosszúfalu-Alszegei Evangélikus Egyházközség öröm-ünnepén, a George Moroianu Középiskola régi, felújított iskolaépületének az avatásán is. A hétvégét hideg hőmérséklet, de meleg szívek jellemezték.

A 13. karácsonyi vásár első napja színes programkínálatot nyújtott úgy kicsiknek, mint nagyoknak. Az élő betlehem, kézműves vásár és az ínycsokor mellett mindenki talált magának megfelelő programot.

A szombat délelőttöt a brassói RMDSZ nőszövetsége által meghirdetett "Szereket egy dobozban" akcióval kezdtük, majd ezek után Józsa Attila zenés-interaktív mesekönyv bemutatója következett, melyen betekintést nyertek a gyerekek és szülei a Gyermekek című kötetbe. A tatrangi ovisok aranyos tánccal, míg a Zajzoni Rab István Középiskola kórusa karácsonyi dalokkal adták át az ünnep meghitt hangulatát.

Az este koncertekkel folytatódott: az Arzenál és a magyarországi Macskín Duó lépett színpadra. Az Arzenál zenekar rock hangulata felpörgetett minket, a rockkarácsonyt idézve, majd az utána követő Macskín Dávid és Járinka Erik duója már csak hab volt a tortán. A két budapesti fiú loopokat használva adta elő erre az alkalomra összeállított műsorukat. Ezt követte a tombola, majd a népzene különleges erejével zártuk az estét. Barcasági énektanulásra volt lehetőség Eröss Judittal, az Erdélyi Hagyományok Háza jóvoltából, ezt követően pedig a Négyfalusi Trió és a Nefelejcs lányok karácsonyi összeállítását lehetett hallani a nótaest folyamán.

Vasárnap istentisztelettel kezdődött az esemény, amely keretein belül az egyházközség vendégei között volt Brendus Réka, a Nemzetpolitikai Államtitkárság főosztályvezetője, Ciprian Vasile Olinici a román Vallásügyi Államtitkárságról, Popa Virgil négyfalusi polgármester és Kirsch Gábor, a Brassó megyei RMDSZ elnöke. Igét hirdetett Ft. Adorjáni Dezső

Zoltán püspök. Ez idő alatt a programunk gyerekeknek szólt, hiszen kézműves foglalkozáson és játékokon vehettek részt a picik, amíg a nagyok bent voltak templomban. Amint véget ért az istentisztelet, a Hétfalusi Fúvósok kíséretében mindenki átvonult az iskolaudvarra, ahol megtörtént az iskolaépület avatása és az emléktábla leleplezése.

A program folytatásában megtekintettük a George Moroianu Középiskola diákjainak karácsonyi előadását, a Négyfalusi Trió és a Nefelejcs lányok karácsonyi koncertjét, majd végezetül a sepsiszentgyörgyi PressTones zenekart.

A rendezvény hagyományos eseménybeszámolója így szólna. Szép és igaz lenne. De ennyi nem elég. A programok felsorolása nem adja át azt az élményt, amelyet átélhettünk a hétvége alatt.

Az utóbbi években megsűrűsödött a karácsonyi vásárok száma Négyfaluban, hiszen már nemcsak a HMIK vására létezik, hanem az egyházak és az iskolák is szerveznek maguknak külön vásárt. Ez egy olyan örömhír, amely jelzi, hogy szükség volt az eseményre, és mindenki elsajátította valamilyen formában, hogy minél többen részesülhessenek ebben az élményben. Éppen ezért is különleges az idei kiadás, hiszen együttesen szervezte a HMIK, az alszegei evangélikus egyház és a George Moroianu Középiskola magyar tagozata. Nem könnyű kiszakadni a megszokottakból, de a közös célért sikerült mindegyik félnek úgy kell alakítania a saját részét, hogy az mindenkinek megfeleljen és minden igényt lefedjen.

Ugyanakkor, egy olyan alkalom volt, amikor a fél HMIK csapat hiányzott, mert cserkészek lévén is, Bécsben voltak békelángért. Ennek ellenére, így is sikerült megoldani az adódó feladatokat, önkéntes fiúk és lányok csatlakoztak hozzánk, akik reményeink szerint majd csatlakoznak csapatunkhoz is. Bár vannak olyan pillanatok, amikor, hogy idézzem egyik csapattagunkat „legalább 20 kérdés lett volna egyszerre”, mégis sikerült a fiatal csapatnak bizonyítani, hogy még ha nincs is ott valaki, aki konkrétan válaszolhatna a sok kérdésre és útmutatást adhatna, úgyis sikerül megoldani és saját

• DR. BENCZE MIHÁLY

B. TOMOS HAJNAL KÖLTŐ MÉLTATÁSA

(Folytatás az 1. oldalról.)

A Gondola szerkesztésében állandó rovata a „Jegyzet a napról”, ahol aktuális problémákat vet fel. A Káfé főnixnek Halló, itt a Barcaság rovatát vezeti. Fábrián Enikő brassói színésznő sok versét szavalta, és szavalja különböző kulturális eseményeken. A 2015-ben megjelent *Barlangfeliratok* magyar-angol verskönyvében az angol fordítás Texasban élő lánya, Van Horn Andrea munkája.

Több alkotói pályázat díjnyertese: Előretolt helyőrség – Karanténok-pályázat, Litera-Túra Kiadó – Kigondolt kabát-pályázat, Liget folyóirat – Vizszontlátás-alkotói pályázat, A Total Art Nemzetközi Művészeti Egyesület alkotói pályázatának, Líraigény marosvásárhelyi irodalmi folyóirat -József Attila-átiratok című pályázat.

*

Tomos Hajnal ars poetikája így hangzik: „Számomra a vers a lélek

legintimebb, legbensőségesebb megnyilvánulása. Amikor verset írok, úgy érzem, mintha tükrök vennének körül, melyek minden oldalról "belém látnak" és mutatják az épp aktuális valót. Ilyenkor nem lehet hazudni, más képet mutatni, mint amit a meztelen igazság kivetíti. Ebben az a nagyszerű, hogy még van mondanivalóm az arra kíváncsi közember számára és vannak felfedezéseim a körülöttem zajló jelenről. Nos, én ezt nevezem a nagybetűs alkotói szabadságnak. A mindenkori költő hitvallása: küzdeni szóban és tettben az egyetemes haladásért, az ember jobb, igazabb, szabadabb létéért. Petőfi és Zajzoni költészete is erről szólt, és ez ma nálam sincs másképp".

*

Kedves Tomos Hajnal! Sokoldalú irodalmi munkásságod elismeréseként fogadd szeretettel a barcasági csángómagyarság részéről a Zajzoni Rab István-díjat. Isten éltesse!

• B. TOMOS HAJNAL

TE VOLTÁL

(Lendvai Éva emlékére)

A hangodat idéző könyv kezemben: gondolatok véget nem érő útvesztője, melyet csak ritkán szakít meg írásjel és csak annyira, hogy eltűnjék.

A gondolat, mely a Város fölött örködött, amíg voltál nekünk Te: a kérdés súlyából és könnyűséged ránkpillantásából üzenő aggodás a mindennapi szóért, a mindig mindent újrakezdő széper.

Mert Te voltál, ki a hegy árnyékában is zöldet fakasztottál. Dohos falak tövében, törvények ketrecében lélegeztetted egymagad a Nyelvet, mikor a silány és a kölcsön-burján ajkunkat benőtte.

Te voltál, ki még emlékezett a tisztán hangzó ú-ra, í-re mikor a harang már meg sem kondult, verssel kiáltottál a tehetetlen sokakért, holnapot ígértél, mikor napunk fonákjára fordult.

A hegy még áll a Város felett s a meddő árnyék egyre mélyebb, de fény az emlékezés könyve s benne a szó: zöldet hajtó élet.

• VERES EMESE GYÖNGYVÉR

EGYKORI PEDAGÓGUSOK EMLÉKEZETE

2024. december 8-a, advent második vasárnapja. Mondhatnánk, hogy nincs ebben semmi rendkívüli. Kezdődik az istentisztelet. A harang is elnémult, a templom ajtaja is nyílik. Ám nem a lelkes lép be, hanem előbb a Történelmi Vitézi Rend tagjai. Valami készül tehát.

A gyülekezet ismét feláll, ezúttal lelkészét köszönti. Az oltártérben a vasárnapi iskolások várják, hogy meggyújthassák az adventi koszorú második gyertyáját, és szolgálatukkal (szavataikkal, éneklésükkel) kezdődjön az istentisztelet. Aztán a második oltári szolgálat előtt, a hirdetések során mindenre fény derül: a felújított iskolaépület falán két márványtábla díszel. A rend tagjai állítottak emléket négyfalusi pedagógusoknak. Még a templomban köszöntötte a jelenlévő gyülekezetet Rab Sándor történelemtanár, ötletgazda, aki megemlítette, hogy a reformáció egyik igen fontos hozadéka az oktatás, és Hétfaluban Johannes Honterus püspök már 1544-ben iskolamestert talált vizitációja során. E nagy múltú oktatásnak, egykori és mai tanítóknak, tanároknak, iskolaigazgatóknak kívántak emléket állítani a Történelmi Vitézi Rend tagjai, elhelyezve két táblát a mai Zajzoni Rab István Középiskola csernátfalusi épületén, amely egykor az evangélikus gyülekezet iskolájaként épült, és az épület maga ma ismét a gyülekezet tulajdona.

A két emléktáblán összesen 28 név áll: 12 igazgatóé, 16 iskolamesteré. Négyfaluban a 19. század végén már öt evangélikus templom állt, öt gyülekezet, öt iskolával. Az anyagi nehézségek miatt, a barcasági magyar evangélikus

gyülekezetek átadták iskoláikat az akkori magyar államnak. Ennek köszönhetően az impériumváltás után magyar iskola nélkül maradtak a csángó lakta falvak. Az épületek megvoltak, így hát ismét iskolákat kellett alapítani. Több-kevesebb sikerrel, nehézséggel sikerült, fenntartásuk ismét kemény feladatot rótt a gyülekezetekre, ám a 20. század viharai, politikai változásai nyomán újból iskola nélkül maradtak, sőt, már az épületeket is elvesztették. Az államosított magyar tagozatos iskoláinak száma azonban hosszú évtizedeken keresztül továbbra is öt volt.

Bár Honterus vizitációs beszámolójából tudomást szerzünk az iskolamestereknek szánt juttatásokról, a barcasági magyar falvak tanítóiról leginkább a 17. századból vannak adataink. Nevezzük most őket egyszerűen tanítóknak, bár az évszázadok során különböző megnevezésekkel illették őket, hiszen egyházi alkalmazottként feladatuk nem csak a tanítás volt.

Több mint 400 év, négy falu és öt iskola. Az ott tanítók nevei kötetre rúgnak: nem 16, hanem legalább 116. A márványtábla mérete pedig adott: ki kerüljön rá? A választás nehéz. Éppen ezért talán szerencsésebb lett volna, ha csak az egykori csernátfalusi iskola pedagógusai szerepelnek. Mert így – hogy csak néhányat említek - Borcsa Mihály, id. és ifj. Kelemen György, Gyurka József, az igazgatók közül Árvay József nevének hiánya igencsak feltűnő. A cél azonban nemes volt, és közösséget megmozgatott. Még a templomban meghallgathattuk Fejér Boglárka szavalatát, az együttlétet pedig szeretetvendégség zárta.

• VERES EMESE GYÖNGYVÉR

KITÜNTETŐ CÍMEK A KÖZÖSSÉGI MUNKÁÉRT

A multikulturális örökség jegyében

Az év vége a visszatekintés, az összegzés ideje. Az év mozgalmas volt, évfordulókkal, több új rendezvénnyel, kezdeményezéssel, amelyek nyomán partnerségi kapcsolat is alakult. Ilyen volt idén, első nagyobb rendezvényként, a Barcasági Csángó Kézművesek Egyesületének és partnereinek a brassói Redut Kulturális Központban megrendezett vándortárlata, a Míves kiállítás, amely a barcasági, a moldvai és a gyimesi csángók textilkultúráját mutatta be hagyományos és alkalmazott módon. Ezt egészítette ki Udvarhelyszék mintakincse is. A központ vezetősége nemcsak a helyet biztosította a tárlathoz, hanem őszinte elismerését fejezte ki a kiállított munkák láttán.

Ha nem is a tárlat folyamánként, de mindenképp folytatásaként kezdeményezte továbbá a brassói Tavaszi sokadalom elnevezésű rendezvényt, amely több magyar egyesülettel és szervezetel partneri együttműködésben valósult meg az ú. n. *Brassói kincsek-projekt* (Tezaure Braşovene) keretében. Ennek lényege, hogy egy folyamatosan változó társadalomban legyenek állandó elemeink, amelyeket ápolunk és népszerűsítünk, ezek pedig a közösségünket meghatározó hagyományok és értékek. A projekt célja kiemelni a brassói régió kulturális örökségének gazdagságát és

felhívni rá a helyi közösség figyelmét, ugyanakkor be kell mutatni és méltányolni kell azoknak az embereknek az erőfeszítéseit is, akik hozzájárulnak a helyi kulturális örökség fenntartásához és fejlesztéséhez. Azok a művészek vagy írók, kézművesek vagy hagyományörzők, helytörténészek vagy közösségi szervezők, akik akár önállóan, akár csoportosan tevékenységük révén jelentősen hozzájárulnak ehhez az örökséghez, részesüljenek elismerésben, hogy további bátorítást és erőt kapjanak értékes munkájuk folytatásához.

Ezt a bátorítást ebben az esetben egy díj jelenti, amelyet Brassó megyében tíz évvel ezelőtt alapítottak, és a projekt nevét viseli, azaz Brassói kincsek (Tezaure Braşovene). A brassói Redut Kulturális Központ vezetősége az év folyamán Brassó megye magyar közösségének köréből több kiemelkedő egyéniséget díjazott.

Így Négyfaluból **Gödri Anna** tojásíró népművész, viseletkészítő vehette át az elismerést a román közösség szomszédosság ünnepén, **Gócza István** vállalkozó és rendezvényszervező Brassóban a Tavaszi Sokadalom alkalmával, valamint a Szent Mihály Napok keretében a Barcasági Csángó Alapítvány elnöke, **Hlavathy Zsuzsanna** vehette át a díjat Adrian Văluşescutól, a Redut Kulturális Központ igazgatójától.

• HOCHBAUER GYULA

KÉRDÉSEKKEL TAGOLT ISKOLATÖRTÉNETI BEVEZETŐ

**Nagyrészt hosszúfalusi példákkal
(I. rész)**

Húsz év múlva több barcasági magyar iskola hatszáz évéről gondolkozhatunk. Gondoltam, hogy még idejében elkezdem: a hosszúfalusi iskolával. Tehát: 1542–2024.

Muszáj kissé leszűkítenem a teret: maradjunk a régi iskola udvarán, ahová a hajdani Iskola utcáról jobbra lépünk be. Haladjunk jobbkéz felől kört követve előre: egy hosszú felújított épület (1837) utáni üres házhelyről csak következtethetünk, hogy egy másik épület állt ott (1799), amely mögött balra van egy másik (1800-as évek eleje?), majd egy kis szabad tér után ugyancsak balra következik egy emeletes épület (1937/38). Itt meg is állhatunk. Közben tekintetünkkel körbejárva valami közöset keresünk ezeken az épülete-

ken. Könnyen észrevehetjük, hogy valamennyi a templom árnyékában van. Bátrabban gondolkozva következtethetünk, hogy valamennyi egyházi épület lehetett. A régebbiekről is szóló írássok igazolják ezt, az emeletes épületről pedig ma is eleven a szájhagyomány.

Akkor ennek az iskolának a hatszáz esztendejében végig meghatározó volt az egyházi jelleg?

Hát a tulajdonjog szerint igen. Ám eszerint is az egyházközségnek az iskolára gyakorolt befolyása korlátozott, amikor az iskola fenntartását, működtetését átvállalta a község 1870 és 1883 között és utána majd a magyar állam 1883-tól 1918-ig. A hosszúfalusi és a csernátfalusi evangélikus egyházközségek a magyar királyi állami iskolák működésekor sem mondtak le az épületeik tulajdonjogáról.

(Folytatása a 4. oldalon.)

• HOCHBAUER GYULA

KÉRDÉSEKEL TAGOLT ISKOLATÖRTÉNETI BEVEZETŐ

(Folytatás a 3. oldalról.)

Miért csak 1918-ig haladtál előre az időben?

1919-től a román állam lett az iskola-fenntartó, ami nagyon nehéz helyzetbe hozta az addigi magyar iskolát: megszüntették a magyar nyelvű oktatást. Ezt úgy oldotta meg az akkori lelkész, Nikodémusz Károly, hogy egyházközségében megszervezte az akkor ismét egyházi fenntartású magyar evangélikus elemi (amelyet 1948-ban államosítottak). Mellette meghirdették az állami iskola beindítását is, csak hogy akkor ebbe nem iratkozott senki. 1919-től 1990-ig ezek az iskolák az állam tulajdonában működtek. Ekkortól lehetőség nyílt, hogy az államosított tulajdonokat az eredeti tulajdonosok visszaigényeljék. A hosszúfalusi evangélikus egyházközség is élt ezzel a joggal: visszaigényelte és visszakapta ezeket. Azóta a város ugyancsak iskolaműködtetési céllal bérbe vette ezeket, és a George Moroianu Középiskola elemi és gimnáziumi magyar tagozata használja őket.

Térjünk vissza az időre! Hat évszázad...

Ha bemegyünk ezekbe az épületekbe, vagy legalább képzeletben belépünk, akkor is szerezhethetünk iskolatörténeti tapasztalatokat. Az 1799-es épület hátsó szobája jóval tágasabb volt. Azért, hogy befogadhassa az egyre nagyobb számú tanulót, akiket ekkor még egy tanító tanított együtt hittanra, betűvetésre, elemi számtanra, egyházi énekekre. Az 1837-ös épület két tantermét eleinte is folyosó választotta el. Ekkor már a tanító mellett egy segédtanítónak alkalmazott fiatal gazda tanította a kisebbeket. 1873-tól az egyik termet kettéosztva a két osztályt hárommal alakítva három tanítót alkalmazhattak. A negyedik termet 1889-ben az addigi kántori lak átalakításával hozták létre, amivel lehetőséget teremtettek a negyedik tanító alkalmazására is.

A tanteremben járva, láttátok, hogy ezek elég tágasak. Mit gondoltok, hányan tanulhattak egy teremben?

Bizony több volt az iskolás mint most. De a létszámváltozást követte a tantermek és a tanítók számának növekedése is. 80 gyermeket nem taníthatott egy osztályban egy tanító. Hosszúfalusi-Alszegen 1900-ban 187 tanuló (osztályonként átlag 47) járt elemi, 67 gazdasági ismétlő és 282 az állami pol-

gári fiú- és leányiskolába. Négyfalu 5 elemi iskolájába összesen 1124 gyerek tanult az 1912/13-as tanévben.

Az I. világháború végén az előző évtizedekhez képest is tovább nőtt a népességvándorlás. Az 1919/20-as tanévben a II. osztályosok szülei közül 20-nak nem Hosszúfalusi a származási helye: 5-nek Bukarest, 4-nek Brassó, 1 – 1-nek Vulkan, Tatrang, Alsó-Árpás, Békéscsaba, Okland, Lövéte, Türkös, Solyomkő, Sif(?), Papolc, Lisznyó, Borszék, Nagyvárad, Csíkszentdomokos, Csernátfalusi, Türkös és Predeal.

Láthatjátok, az a kérdés, hogy mikor hányan és kik jártak iskolában, néha elég bonyolult.

A kor zavaros rendelkezései nélkül is bonyolult volt Négyfalu magyarságának iskolázási helyzete, ugyanis 1919-ig Négyfaluban a falvankénti egy-egy magyar állami elemi iskola mellett működött még Fűrészmezőn egy ugyanilyen státusú és Türkösön egy római katolikus. A római katolikus gyermekek egyrésze azonban nem a saját felekezeti iskoláját választotta, hanem a lakóhelyéhez közelebbi állami elemi. Ezért járt például az 1918/19-es tanévben 7 római katolikus gyermek a hosszúfalusi állami elemi II. osztályába. Még bonyolultabbá válik a helyzet 1919 után a községenkénti evangélikus felekezeti iskolák újraindításával, amikor Hosszúfaluban a reformátusok is alapítottak magyar tannyelvű iskolát. Az 1919/20-as tanévben 4 római katolikus, 2 református, 2 izraelita gyermek tanult a hosszúfalusi alszegi evangélikus felekezeti elemi első osztályában. Ezt a helyzetet talán a református elemi népi iskola 1920/21-es tanévi iskolanépesítésének felekezeti összetétele szemlélteti jellemzően: 7 beiratkozott tanuló közül 7 római katolikus, 7 evangélikus, 1 görög katolikus.

Mielőtt tovább folytatnánk, tisztázzuk, mi volt az ismétlő osztály. A negyedik elemi polgárral lehetett folytatni, vagy gimnáziummal. Akinek a tudása nem volt ehhez elegendő, annak kötelező volt a negyedik utáni 5-6. osztályba járni, ahol gyakorlati/gazdasági

ismereteket szerezhettek az I-IV-ben tanultak ismétlése mellett.

Az iskolatörténetben mi a meghatározó: a társadalmi környezet, az iskola-fenntartó, a tanító, a tanítás/tanulás körülményei, a tanulók?

Mindenknek megvan a maga szerepe, s ha a szerepek között összhang van, akkor az iskola kedvezően tölti be a szerepét. Ez most is érvényes.

De túlságosan általános. Ennek az iskolának a történetéből mit emelhetnénk ki? A fontos társadalmi tényezők közül kiemelném az iskolafenntartó váltakozását (egyház, község, állam), az ezt meghatározó rendszer váltakozását (magyar illetve román állam közigazgatása), a nagy sorsfordulatokban kik voltak helyi viszonylatban az iskoláztatás főszereplői?

Ez utóbbit hogyan érted?

Például kik voltak a községesítéskor, az államosításkor, a felekezetesítéskor felelős helyzetben?

Tehát lényeges volt például Nikodémusz Károly iskolatörténeti szerepe? Mindenképpen, hiszen ismerjük a szerepét az 1918 utáni felekezeti oktatás újraindításában: az elemi szinten és a középiskolai szinten is ő kezdeményezett és szervezett.

Más példát is találhatnánk? Régebről is?

Persze. Szász György lelkész szerepe letagadhatatlan az iskolaépület korszerűsítésében, hiszen lelkészségéhez kapcsolódik az iskola többtanerőssé szervezését lehetővé tevő iskolaépítés. De a tanfelügyelés szintjéről is mondhatok példát. Koós Ferencnek és Réthi Lajos tanfelügyelőknél is köszönhető, hogy a hosszúfalusi iskolázás az elemi szint fölé nőhetett.

Az eddigieken kívül mi tartozik még az iskolatörténethez?

Minden, ami az iskolával kapcsolatban a tágabb-szűkebb környezetben történik. Természetesen, hogy bármikor: a múlttól a jelen utolsó pillanatáig. A múltból egy kevésbé közismert példát emelek ki: Eötvös József kultuszminiszter az 1848/49-es alapokon nyugvó 1868-as tanügyi törvények életbeléptetése után országjáró útján Négyfalu iskoláit is meglátogatta. Erről így számolt be a Budapesti Közlöny 1869. okt. 10/232. száma: „Szept. 29-én korán reggel 7 óra után már hallók Brassó felől jönni a négyes fogat robogását, melyből a reá várakozó tömeget miniszter ő excellenciája megpillantva, rögtön kiszállt kocsijából, kit Hosszúfaluban a hosszúfalusi evangélikus lelkész Molnár Viktor üdvözölvén, az üdvözlét ő excellenciája által épp oly melegséggel és bensőséggel viszonzaték. Üdvözöltetett még ezen kívül 4—5 ponton is evangélikus lelkészeink által, valamint több román lelkész által is, és folytatta községeink lelkesült tö-

mege kíséretében útját harangok zúgásai között. Kíséretében volt miniszteri osztálytanácsos Molnár Aladár, tanfelügyelő Réthi Lajos s még több előkelő egyén a közel- és távolból. Megtekintette Bácsfaluban a két, jelenleg még evangélikus magyar népiskolát, melyeknek mint felekezetieknek napjaik meg vannak számlálva, s rövid időn községekké lesznek; meg Türkösben, Csernátfaluban, Hosszúfaluban a két-két magyar evang. népiskolákat; meg továbbá Hosszúfaluban mindenik román iskolát gyalog és oly kitartással, hogy mi csak úgy izzadtunk ő exciája után.”

Iskolatörténethez tartozik az is amikor a mi szüleink, nagyszüleink jártak iskolában?

Igen, az is, amikor ti jártok iskolába... amikor épült-átépült az iskolák... amikor az Orbán Balázs díszes tanodának nevezett épületben a közfalak lebontásával dísztetemmelé alakított helységben valamikor az időben a színpadon üveges táncot járt az iskola táncsoportja, KISZ-gyűléseket szerveztek, pionírvatás volt vagy iskolai szülői értekezlet, Petőfi- vagy Tamási Áron-élműsor, amikor iskolai műhelyként vagy raktárként használták, amikor órákon fagyunk meg, annyira hideg volt a tantermekben, amikor pityókát süttünk a vaskályhában... a 2004. január 15-i emléktáblaavatás. Ismerték ezek a falak Veres Benedek nádpálcáját, s szelídebb nevelési módszereket is... és titeket is.

Mondom: minden, és mindenki, attól függetlenül, hogy jó volt-e vagy rossz, kellemes vagy kellemetlen, hasznos-e vagy haszontalan... Bizony: az élet egy része.

• B. TOMOS HAJNAL

EGYSZERŰ KARÁCSONY

Nincsenek díszes csomagok, angyalhajas fa, kalácsillat, se csengős háromkirályok: ma csak a csend vallat.

Asztalomon nyitott biblia s karcsú fehér gyertya: lecsöppen néha, mint könnyem a ráncos lapokra.

Kint nagy pelyhű, gypjas havazás-rémlik, apám érkezik az ablakom alá.

Toporog kicsit vállán fenyőgallyal s dúdolni kezdi „Mennyből az angyal”-t.

HÉTFALU HONLAPJA
www.hetfalu.ro